

عوامل و راهکارهای برون رفت از انحرافات اخلاقی آخر الزمان

الهه براتی اردین^۱

چکیده

«انحراف» به معنای «منحرف شدن و از چیزی عدول کردن» می‌باشد. و این انحرافات موجود در آخر الزمان به این معناست که مردم از اصل دین و اعتقادات اصیل و اخلاقیات اسلام برگشته و منحرف شده‌اند. نوشتار حاضر درباره انحرافات موجود در آخر الزمان و بیان علل ایجاد و یا تشدید آنها و نیز ارائه راهکار برای پیشگیری و مقابله با انحرافات می‌باشد. هدف اصلی در نوشتار حاضر این بوده است که به این نتیجه رسیدیم که مؤمنان می‌توانند تهدید و واهمه آخر الزمان را به یک فرصت جهت رسیدن به سعادت تبدیل کنند. این مقاله به شیوه توصیفی-تحلیلی بوده و دو حوزه فردی و اجتماعی انجام گرفته است. در حوزه فردی: کم شدن اخلاص، آمیزش با حیوانات، ازدیاد رذائل اخلاقی همچون بخل و فخر فروشی و .. اجتماعی: ازدواج با محارم، عدم رعایت حرمت مومن، ضرر دانستن صدقه و نبودن قصد قربت در پرداخت آن، ظاهر پسندی و فسق و گناه می‌باشد. عوامل ایجاد و یا تشدید این انحرافات که شامل علل درونی: دنیا طلبی، هوای نفس، گناه و بیرونی: فقر می‌باشد راهکارهای مقابله با آن نیز مطرح شده که شامل: ترجیح فرار بر قرار، تمسک به کتاب و عترت، استعانت از خداوند و پناه بردن به او می‌باشد که به هر کدام جداگانه پرداخته شد.

کلیدواژه‌ها: آخر الزمان، انحرافات اخلاقی، عوامل، راهکارها.

^۱. طلبه سطح ۲، حوزه عملیه خواهران راه زینب (س)، تهران.

مقدمه

انحرافات و آلودگی‌ها در طی تاریخ و در همه امت‌ها بوده است، ولی آنچه در روایات آخرالزمان به آن پرداخته شده است گویای این است که انحرافات و نشانه‌های ظهور، **اولاً** در آخرالزمان یا بوجود می‌آیند و یا این که در گذشته بوده‌اند ولی در آخرالزمان بیشتر می‌شوند. **ثانیاً** این انحرافات خطاب به امت اسلام است و مسلمانان این را بدانند که همه این بلاها، گناهان، کج روی‌ها و انحرافات در امت اسلام، ایجاد و یا بیشتر می‌شوند. لذا ائمه بزرگوار(ع)، ما را از ابتلای به آنها بر بیم داده‌اند؛ چنانچه در اهمیت این که مؤمن باید این را بداند که چه چیزی او را از دین بیرون می‌کند روایتی است از امام صادق(ع) که فرمود: «وَجَدْتُ عِلْمَ النَّاسِ كُلَّهُ فِي أَرْبَعٍ أُولَاهَا أَنْ تَعْرِفَ رَبَّكَ وَ الثَّانِي أَنْ تَعْرِفَ مَا صَنَعَ بِكَ وَ الثَّلَاثُ أَنْ تَعْرِفَ مَا أَرَادَ مِنْكَ وَ الرَّابِعُ أَنْ تَعْرِفَ مَا يُخْرِجُكَ مِنْ دِينِكَ»^۱: تمام -آن چه را که- مردم باید بدانند در چهار چیز یافته‌ام؛ اول اینکه خدای خود را بشناسی و دوم این که بدانی خداوند چه طور به تو عنایت کرده است -و نعمت بخشیده است- و سوم این که بدانی خدا از تو چه می‌خواهد و چهارم این که بدانی چه چیزی تو را از دین خارج می‌گرداند.

در اهمیت و ضرورت بحث، همین اندازه کافی است که گفته شود، غفلت، از انحرافات و گناهان و عدم شناخت آنها و نیز عوامل ایجاد آنها در هر جامعه‌ای و به ویژه اسلام، موجبات نابودی و انحطاط امت اسلام و هر جامعه دیگری را مهیا می‌کند. لذا با توجه به این که این انحرافات در گذشته هم بوده‌اند ولی در زمان حاضر شدت و شیوع بیشتری پیدا کرده‌اند شناخت آنها و پی‌بردن به عوامل ایجاد و یا تشدید آنها برای نجات از چنگال نابودی آن، لازم و ضروری است. مهم‌ترین چیزی که انسان را از دین خارج می‌کند انحرافات و گناهان است که طبق خواسته معصوم(ع) باید در شناخت آنها اهمیت بیشتری داده شود، لذا اهمیت تحقیق روشن شد.

۱- کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۵۰.

سوال اصلی این است که عوامل و راهکارهای برون رفت از انحرافات اخلاقی آخر الزمان چیست؟

از زمان‌های آغازین دوران غیبت حضرت حجت(عج) علمای بزرگ شیعه و سنی دست به قلم شدند و کتب مختلفی تحت عنوان «ملاحم و فتن» گردآوری و تألیف نمودند. که از مشهورترین آنها می‌توان به کتب «النهایة فی الفتن و ملاحم» از ابن کثیر و نیز «التشریف بالمنن فی التعریف بالفتن» از سید ابن طاووس، «کتاب الغیبة» از شیخ طوسی و نیز با همین عنوان از نعمانی اشاره کرد.

ولی اشکال عمده این کتاب‌ها در این است که برای موضوع مورد بحث، دسته بندی منظم و مخصوصی نداشته و شامل مباحث مختلفی از مهدویت می‌باشد. لذا تا کنون نوشتاری تا این زمان که به صورت تخصصی به بحث انحرافات در زمینه‌های اخلاقی، پرداخته شده باشد، نوشته نشده است تا مردم با مراجعه به آنها بتوانند به راحتی از تمامی انحرافات مطلع شوند. از این رو سعی شده است، روایات را در کتب معتبر جمع آوری کرده و در باب مخصوص به خود قرار داده شده است.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- آخر الزمان

این واژه در گفتارهای ادیان آسمانی و روایات اسلامی گفته شده است و منظور از آن روز پایانی عمر دنیا (به حسب معنای لغوی) نیست؛ بلکه منظور از آن دوره خاصی است که درباره آن سه دیدگاه عمده وجود دارد:

اول) دوران نبوت پیامبر خاتم(ص) تا برپایی قیامت؛ که در این صورت، آخر الزمان یعنی این که بعد از پیامبر خاتم(ص)، پیغمبر و شریعت تازه‌ای نخواهد آمد. چنانچه در روایتی آمده است، خداوند به حضرت عیسی(ع) فرمود: «فَأَمْنُوا بِى وَ بِرَسُولِى النَّبِىِّ الْأُمِّىِّ الَّذِى يَكُونُ فِى آخِرِ الزَّمَانِ نَبِىُّ الرَّحْمَةِ ... قَالَ أَوَّلُ النَّبِيِّينَ خُلُقًا وَ آخِرُهُمْ مَبْعَثًا»^۱: پس به من و به رسول امی که در آخر الزمان خواهد بود که اوست نبی رحمت، ایمان بیاور. فرمود: او برترین پیامبر و اولین ایشان به لحاظ خلقی و کمالات اخلاقی است و آخرین ایشان است به لحاظ مبعوث شدن.

دوم) دوره غیبت و سال‌های قبل از ظهور؛ از این رو، آخر الزمان طبق این تعریف پایان دوره ظلم و فساد و حکومت‌های غیر الاهی است که با ظهور حضرت مهدی(عج) همه این ناهنجاری‌ها نابود خواهند شد. چنانچه در روایتی آمده است که، رسول خدا(ص) فرمود: «يَقُومُ بِالذِّينِ فِى آخِرِ الزَّمَانِ كَمَا قُمْتُ بِهِ فِى أَوَّلِ الزَّمَانِ وَ يَمْلَأُ الدُّنْيَا عَدْلًا كَمَا مَلَأْتُ جَوْرًا»^۲: او (یعنی امام زمان(عج)) اقدام به برپایی دین در آخر الزمان می‌کند همان طور که من در اول الزمان به برپایی آن اقدام کردم و دنیا را پر از عدل و داد می‌کند همان طور که پر شده بود از ظلم و جور.

۱- مجلسی، بحار الأنوار، ج ۲۱، ص ۳۱۷؛ عیاشی، تفسیر العیاشی، ج ۱، ص ۳۱.

۲- بهاء‌الدین نیلی نجفی، منتخب الأنوار المضيئة فی ذکر القائم الحجة علیه السلام، ص ۴۵.

سوم) دوران ظهور؛ یعنی دوران تاسیس دولت عدل الهی که این حاکمیت تا آخر عمر دنیا بر پا خواهد بود.

که روایت قبل بر این مطلب نیز دلالت دارد که زمان ظهور امام(ع) و نیز حکومت ایشان، در آخرالزمان است. و لذا به دلیل نزدیکی به پایان دنیا و برپایی قیامت، آخرالزمان گفته شده است. از مجموع مطالب فوق به این نتیجه می‌رسیم که هر سه نظر در جای خود درست می‌باشند ولی آنچه در این نوشتار در معنای آخرالزمان مورد استفاده است، نظر دوم بوده؛ زیرا بحث درباره ظاهر شدن نشانه‌های قبل از ظهور، در امت اسلام و حتی جهان می‌باشد.

۲-۱- انحرافات

«انحراف» از ریشه «حرف» به معنای «لبه و جانب چیزی است»^۱ و «انحراف» به معنای «منحرف شدن و از چیزی عدول کردن»^۲ می‌باشد. و این انحرافات موجود در آخرالزمان بدان معناست که مردم از اصل دین و اعتقادات اصیل و اخلاقیات اسلام برگشته و منحرف شده‌اند.

۲-۲- انحرافات اخلاقی

در این بخش آن دسته از روایاتی را که دلالت بر انحرافات اخلاقی است آورده شده و هر آنچه را که مردم در حوزه اخلاق در آخرالزمان به آن مبتلا می‌شوند را از روایات استخراج کرده و در این بخش گفته شده است.

۲-۱-۲- انحرافات اخلاقی در حوزه فردی

۱-۲-۱- کم شدن اخلاص

رسول خدا(ص): «إِنَّ مِنْ أَشْرَاطِ الْقِيَامَةِ ... تَكْثُرُ الصُّفُوفُ وَ يَقِلُّ الْإِخْلَاصُ»^۳: از نشانه های قیامت این است که صفوف نمازگزاران زیاد بوده ولی اخلاصشان کم است.

۱- راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۲۲۸.

۲- همان.

۳- نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۱، ص ۳۷۲.

علامه مجلسی در بیان این روایت می‌فرماید: «چون خداوند در آخر الزمان حجت خود را از مردم پنهان کرده است رأی و نظر در استنباط احکام را از آنچه از ائمه‌شان (ع) به آنها رسیده را به ایشان تفضّل کرده است، و چون وحی را از آنها قطع کرد، به آنها بیش از دیگران خواب‌های درست داد تا برخی رخدادهای را قبل از به وقوع پیوستن به آنها نشان دهد. «بر هفتاد جزء از نبوّت» شاید مقصود این است که نبوت اجزاء زیادی دارد که هفتاد جزئش استنباط یقینی است نه اجتهاد ظنّی و هم خواب‌های درست، و این معنا که برای مردم آخر الزمان به دست می‌آید به اندازه‌ی آن هفتاد جزء است و مانند آنها، و اگرچه در پیغمبر قویتر است. و محتمل است که منظور این باشد که مانند برخی از این هفتاد جزء است، چنانچه در روایت است که خوابِ درست یک جزء، از هفتاد جزء نبوّت است.

و این یعنی خداوند مؤمنان راستین را در آخر الزمان رها نکرده و ایشان را حتی از طروق رؤیاهای صادق نیز کمک می‌کند. و در روایت دیگری رسول خدا (ص) فرمود: «إِذَا كَانَ آخِرُ الزَّمَانِ لَمْ يَكَدْ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ يَكْذِبُ وَ أَصْدَقُهُمْ رُؤْيَا أَصْدَقُهُمْ حَدِيثًا»^۱: چون آخر الزمان باشد بسیار باشد که خواب مؤمن دروغ نباشد، و درست‌ترین آنها در خواب دیدن، راست‌گوترین ایشان است.

۱- همان، ص ۱۸۱.

۵- نتیجه گیری

لذا در این اثر، بخشی از انحرافات موجود در آخرالزمان را گردآوری کرده و پس از دسته بندی آنها به بیان علل ایجاد یا تشدیدشان پرداخته شد و در آخر نیز راهکارهای مقابله با آنها مطرح شد. به دو دلیل می توان با این انحرافات آخرالزمان مقابله کرد و آنها را چه درون خود و چه در جامعه، کاهش داد و یا حتی نابود کرد.

اول این که از نظر عقل و شرع مقدس اسلام، هیچ گناه و یا انحرافی وجود ندارد، که نتوان آنها را تغییر داد و یا با آنها مقابله کرد چنانچه روایات بسیاری را در بحث راهکارهای مقابله با انحرافات آوردیم که با هر کدام از آنها می توان با انحرافات مقابله کرد.

دوم این که در خیلی از روایات داریم که رسول خدا(ص) به ظهور مؤمنینی و خالص در آخرالزمان اشاره کرده اند همچون برادر و شریک.

لذا مشخص شد که این انحرافات و آلودگی های آخرالزمان قابل تغییر می باشند و می توان با آنها مقابله کرد، به عبارت دیگر می توان گفت که در این انحرافات می تواند «بدا» صورت بگیرد و تغییر حالت بدهند. لذا نباید این فکر غلط را به خود القا کنیم که نمی توان با آن انحرافات مبارزه کرد و از نشانه های حتمی ظهور می باشند - بلکه از نشانه های غیر حتمی می باشند - و باید گفت که قطعاً قابل تغییر و یا نابود شدن می باشند و می توان با آنها مبارزه کرد و ریشه کن کرد تا به مقام آن مؤمنین راستین، که در آخرالزمان ظهور می کنند و هم اکنون نیز و در هر زمانی وجود دارند، رسید و دامن خود را از آن انحرافات پاک کرده و به سعادت و معرفت حقیقی نائل شد. در نتیجه در این مقاله به انحرافات اخلاقی پرداخته شد که شامل: در حوزه فردی: کم شدن اخلاص، آمیزش با حیوانات، ازدیاد راذائل اخلاقی همچون بخل و فخر فروشی و .. اجتماعی: ازدواج با محارم، عدم رعایت حرمت مومن، ضرر دانستن صدقه و نبودن قصد قربت در پرداخت آن، ظاهر پسندی و فسق و گناه می باشد. عوامل ایجاد و یا تشدید این انحرافات که شامل علل درونی: دنیا طلبی، هوای نفس، گناه و بیرونی: فقر می باشد راهکارهای

مقابله با آن نیز مطرح شده که شامل: ترجیح فرار بر قرار، تمسک به کتاب و عترت، استعانت از خداوند و پناه بردن به او می باشد که به هر کدام جداگانه پرداخته شد.

منابع

*قرآن کریم.

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، *معانی الأخبار*، تهران: انتشارات ارمان طوبی، ۱۳۹۵ ش.
۲. ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبیه الله، محمد ابوالفضل ابراهیم، *شرح نهج البلاغة*، چ اول، مکتبه آیه الله المرعشی النجفی، قم، ۱۴۰۴ ق.
۳. ابن فهد حلی، احمد بن محمد، *التحصین فی صفات العارفين*، مدرسه امام مهدی (عج)، دوم، مدرسه الامام المهدی (عج)، قم، ۱۴۰۶ ق.
۴. _____، *عدة الداعی ونجاح الساعی*، تحقیق: احمد موحدی قمی، اول، دارالکتب الاسلامی، بی جا، ۱۴۰۷ ق.
۵. النعمانی، محمد بن ابراهیم، *الغیبة*، مترجم: علی اکبر غفاری، اول، صدوق، تهران، ۱۳۹۷ ق.
۶. ابن عقده کوفی، احمد بن محمد، *فضائل امیرالمؤمنین (ع)*، تحقیق: عبدالرزاق محمدحسین حرزالدین، اول، دلیل ما، قم، ۱۴۲۴ ق.
۷. بهاءالدین نیلی نجفی، علی بن عبدالکریم، عبداللطیف حسینی کوهکمری، *منتخب الانوار المضيئة فی ذکر القائم الحجة (عج)*، چ اول، مطبعة الخيام، قم، ۱۳۶۰ ش..

۸. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، **غررالحکم و دررالکلم**، مترجم: سید مهدی رجایی، دوم، دارالکتاب الاسلامی، قم، ۱۴۱۰ق.
۹. حر عاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه**، مؤسسه آل البيت(ع)، قم، ۱۴۰۹ق.
۱۰. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **مفردات ألفاظ القرآن**، چ اول، دار القلم-الدار الشامیه، بیروت-دمشق، ۱۴۱۲ق.
۱۱. راوندی کاشانی، فضل الله بن علی، **النوادر**، مترجم: احمد صادقی اردستانی، اول، دار کتاب، قم، بی تا.
۱۲. شریف الرضی، محمد بن حسین- فیض الإسلام اصفهانی، **ترجمه و شرح نهج البلاغه**، مترجم: علی نقی، مؤسسه چاپ و نشر تألیفات فیض الإسلام، تهران، ۱۳۷۹ش.
۱۳. شعیری، محمد بن محمد، **جامع الاخبار**، اول، مطبعه حیدریه، نجف، بی تا.
۱۴. صدوق، محمد بن علی، **کمال الدین و تمام النعمه**، تحقیق: علی اکبر غفاری، دوم، اسلامیه، تهران، ۱۳۹۵ق.
۱۵. _____، **الخصال**، مترجم: علی اکبر غفاری، اول، جامعه مدرسین، قم، ۱۳۶۲ش.
۱۶. طبرسی، حسن بن فضل، **مکارم الاخلاق**، چ چهارم، شریف رضی، قم، ۱۴۱۲ق.
۱۷. عیاشی، محمد بن مسعود، **تفسیر العیاشی**، تهران: ذوی القربی، ۱۳۹۵ش.
۱۸. فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی، **الوافی**، چ اول، کتابخانه امام امیرالمؤمنین علی ع، اصفهان، ۱۴۰۶ق.
۱۹. کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی**، مترجم: علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، چ چهارم، دار الکتب الاسلامیه، تهران، ۱۴۰۷ق.
۲۰. کاشانی، محسن، **المحجّه البیضاء**، تهران: انتشارات فرهوش، ۱۳۹۶ش.
۲۱. مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، اول، دار الکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۴ش.
۲۲. موسوی، محسن؛ دیلمی، حسن بن محمد، **إرشاد القلوب**، تهران: موسسه فرهنگی دارالحديث، ۱۳۹۵ش.

۲۳. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، *بحار الانوار*، چ دوم، دار إحياء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ق.
۲۴. مصطفوی، حسن، *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*، تهران: انتشارات بنگاه، ۱۳۶۰ش.
۲۵. متقی هندی، علاءالدین علی بن حسام‌الدین، بکری حیانی و صفوة السقا، *کنز العمال فی سنن الاقوال والافعال*، پنجم، مؤسسه الرسالة، بی‌جا، ۱۴۰۱ق.
۲۶. نوری، حسین بن محمدتقی، *مستدرک الوسائل*، مؤسسه آل البيت (ع)، قم، ۱۴۰۸ق.
۲۷. ورام بن ابی فراس، مسعود بن عیسی، *مجموعه ورام*، ترجمه: محمدرضا عطائی، اول، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۶۹ش.
۲۸. یزدی حائری، علی، *إلزام الناصب فی اثبات الحجة الغائب عجل الله فرجه*، تحقیق: سید علی عاشور، مؤسسه الاعلمی، بیروت، ۱۴۲۲ق.